

KAS VYKO PALANGOJE 1899 m. rugpjūčio 20 dieną?

PARENGĖ KAZIMIERAS PRUŠINSKAS

2013 m. pabaigoje VšĮ „Leidėjų idėjų centras“ išleido knygą „Kraštiečiai. Palanga. Rinktinės biografijos“. Joje - informacija apie svarbiausius miesto istorijos įvykius ir datas, Palangoje gimusių, gyvenusių ar kitaip su šiuo miestu susijusių iškilų asmenų biografijos, aktuali informacija apie Palangos miesto savivaldybę. Yra pateikti ir miesto Tarybos deputatų, šias pareigas ėjusių 1990–2013 metais, sąrašai. Tarp svarbiausių kurorto įvykių randame ir vieną nedidelę pastraipą, skirtą čia paskutiniaisiais XIX a. metais parodytam pirmajam lietuviškam spektakliui: „1899 m. rugpjūčio 20 d. Palangoje, šalia tilto į jūrą, buvusiam grafų Tiškevičių prekių sandėlyje, surengtas pirmasis lietuviškas vakaras ir parodytas pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika pirtyje“. Tai vyko tais metais, kai buvo draudžiama lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis.“ Tik kelios eilutės, tačiau šį įvykį Lietuva mini iki šiol. Pirmiausia todėl, kad tais slogiais lietuviškos spaudos draudimo metais pirmą kartą ne tik Palangoje, bet ir visoje Lietuvoje visuomenė buvo pakviesta į vakarą, kurio metu vaidinta lietuviškai. 1923 m., kai buvo pažymima šio spektaklio 24 metų sukaktis, kalbą ta proga vykusiam minėjime pasakė buvęs šio renginio vienas iš pagrindinių organizatorių palangiškis gydytojas Liudas Vaineikis. Ši jo kalba pirmą kartą rašytojos Stasės Vaineikienės valia buvo išspausdinta 1938 m. „Kardo“ žurnalo 38 numeryje. L. Vaineikis tąsyk kalbėjo (kalba netaisyta - red. p.): „Kaip visiems gerai žinoma, 1899 metais lietuviams dar nebuvo gražinta spauda, bet dramatinė cenzūra (Petrapily) jau pradėjo leisti (rankraščiuose) vieną kitą dramatišką veikalą, suprantama, nekalčiausio turinio, statymui viešojoje scenoje, bet ne Lietuvoje, o tik didesniuose ne Lietuvos miestuose, kaip Petrapily, Rygoj ir t. t., kame rasdavosi mėgėjų kuopelės ar bent pripuolami „artistai“. Kadangi tuomet (1899 metais) Palanga priklausė prie Kuršo (Kurlendijos gubernijos), tai susitarę keletas lietuvių veikėjų nutarė pabandyti išgauti iš rusų valdžios įstaigų tam tikrą leidimą, nors sulig Kuršo įstatymais jokių atskirų leidimų nebuvo reikalinga, jei veikalas buvo įtrauktas į sąrašus, kurie buvo spausdinami rusų aminėtas, todėl Palangos policmeisteris Nikitinskis nepasidrąsino savo galia duoti sutikimą – vaidinti „Ameriką pirtyje“. Ilgą laiką Nikitinskis net nebesikalbėjo su mumis dėl leidimo vaidinti šį ar kitą dramatišką veikalą, bet pagaliau pasisėkė man jį (Nvyriausybės žiniose (Pravitelstvenny Vestnik). „Amerika pirtyje“ jau buvo leista viešai statyti, bet sąrašuose tas veikalas dar nebuvo piktinskį) prikalbėti, kad savo vardu pasiųstų Kuršo gubernatoriui telegramą, kad pastarasis duotų savo sutikimą suvaidinti labdariniam tikslui „Amerika pirtyje“, kuri, kaip minėta, dramatinės cenzūros jau buvo leista vaidinimui (iš rankraščio). Atsakydamas į telegramą, Kuršo gubernatorius (Sverbie-

Paminklas pirmojo lietuviško spektaklio, suvaidinto Palangoje 1899 m., organizatoriui Liudui Vaineikiui Palangos m. Vytauto gatvėje. 1989 m. Skulptorius Jonas Jankus

jevas) pareikalavo iš Nikitinskio pristatyti jam vertimą viso teksto „Am. Pirt.“ į rusų kalbą, ko padaryti, suprantama, nebuvo galima per trumpą laiką. Man vėl prisiejo aiškinti Nikitinskiui, kad vertimą pristatyti nėra galima, kad geriau jįsai praneštų gubernatoriui trumpą to veikalą turinį, iš kurio bus matoma, jog šiame veikalė jokios politikos nesama. Laimė, Nikitinskis sutiko tai padaryti, ir su pagalba savo policininkų (Skudikio, Kalno, Vilko ir Mikuckio, kurie visi žemaitiškai mokėjo kalbėti ir galėjo Nikitinskiui išversti į rusų kalbą) buvo pirma sustatytas raštas su trumpu „Amerika pirtyje“ turiniu ir paskui išsiųsta Kuršo gubernatoriui antra telegrama, kad leistų pastatyti čia, Palangoj, minėtąjį veikalėlį scenoje. Į pastarąją telegramą Kuršo gubernatorius atsakė, kad jįsai pavedęs leidimą ar neleidimą vaidinti „Amerika pirtyje“ nuožiūrai paties Nikitinskio. Gavęs tokį dokumentą, Nikitinskis labiau ėmė pūstis ir visai nebeonorėjo rokuotis su mumis lietuviais, kurstomas prie tokio nusistatymo mūsų „kaimynų“ ir geradėjų vietinių lenkuojančių žemaičių ir lenkų. Nenorėdami nutraukti jau gana toli pastūmėto pasiruošiamojo prie vaidinimo darbo, nutarėme iš naujo su Nikitinskiu pradėti derybas. Nors tebebuvo po policijos priežiūra, kaip neištikimas, vienok prisiejo ir vėl tas derybas vesti man, nes vieni baidėsi, kiti nenorėjo su Nikitinskiu tartis, kitų jis, Nikitinskis, nesutiko prisileisti, pav., studentų ir gimnazistų... Kaip mokėdamas prikalbėjau ir įrodžiau jam, Nikitinskiui, kad iš jo pusės būtų tik labai gražu, jei toliau nebekliudytų. (Paskui išsiaiškino, kodėl jįsai vilkino, bet mes visi buvom tokie naivūs, kad nė nesupratome tuomet. Nenorėdamas apie mirusį nieko pikto sakyti, ir dabar užtylėsiu apie tai.) Pagaliau jis labai nenoriai sutiko leisti vaidinti „Amerika pirtyje“. Gavę vargais negalais leidimą, nustatėme vaidinimui dieną: 1899 m. 8 rugpjūčio seno kalendoriaus, t. y. 20 dieną to paties mėnesio pagal dabartinį kalendorių. Tuojau sustatėme skelbimą (afišą), suprantama, rusiškai ir lietuviškai, ir, padavę Nikitinskiui pasirašyti afišos originalą, pasiuntėme į Liepoją atspausdinti. Tai buvo pirmo-

se dienos sen. stil. rugpjūčio mėn. tą darbą sėkmingai ir greitai atliko a. a. Jonas Ambrazaitis. 4 dienos prieš vaidinimą jau galėjome pradėti klijuoti skelbimus Palangoj ir siųsti į apylinkes. Bet ir dabar Nikitinskis su savo sėbrais nerimavo ir vis dar trukdė darbą. Iš nakties rasdavome afišas nuduraskytas. Galima manyti, kad Nikitinskis šį nelemtą darbą atlikti padėdavo niekurie mūsų „lenkai“, bet, nutverti ant karštų pėdų, nieko nepasisekė, nors labai stengėmės tą pasiekti.

Platinimą afišų ir klijavimą jų Palangoj su didžiausiu pasišventimu darė vienas iš artistų – Bekampis (Mongirdas Vladas). Turėjusi geras pažintis su Palangos grapais Tiškevičiais pana Gabrielė Petkevičaitė visą laiką, kol ėjo derybos su Nikitinskiu, ieškojo vaidinimui vietos. Tuomet čia, Palangoj, nebuvo nė atitinkamos salės vaidinimui kurhauze, nė vasarinio teatro kurhauzo parke (sodne), bet prie uosto tilto buvo stoginė (sandėlis), kuri jau buvo mažuma pritaikyta dėl scenos. P. G. Petkevičaitėi paprašius, to sandėlio savininkas grapas Vladas Tiškevičius sutiko be mokesčio (veltui) duoti jį mums, už ką tariu jam širdingą ačiū, nes tuo padidino ir spektaklio pelną. Kai iš policijos buvo gautas galutinis sutikimas ir atitinkama vaidinimui vieta, pasidalinta buvo rolėmis. Teisybė, artistai buvo numatyti anksčiau ir beveik visi jau pasirengę (iš spaustų Tilžėje „Amerika pirtyje“ egzempliorių), bet mūsų nelaimė, keletas tų artistų jau paskutinėse dienos, prieš pat vai-

dinimą, ėmė ir atsisakė dalyvauti, pranešdami, jog negalėsia paskirtu laiku atvykti Palangon. Pavardžių nelaiku atsisakusių nuo vaidinimo nebeprisimenu. Leisdamas vaidinti „Ameriką pirtyje“, Nikitinskis, žinoma, nenumatė, kad tuomi jis daro nemažą spragą, pro kurią ateityje galės išlįsti viešumon vienas kitas veikalėlis ir rimtesnio, negu „Amerika pirtyje“ turinio. Čia reikia pridurti, kad klijūtas statyti viešojo scenoje dramatišką veikalą lietuvių kalba legaliai, taip sakant, buvo daromos rusų valdžios atstovų, bet moralines kliūtis darė mūsų vietiniai lenkai, ne tikrieji lenkai, bet išgamos (višt-gaidžiai), kurie, negalėdami atvirai priešintis, insinucijomis ir atkalbinėjimais stengėsi paveikti į vaidintojų artistus ir kitus veikėjus, kad tik jie nieko nedarytų ir sustabdytų pradėtus darbus. Visiems juk buvo aišku, kad spektaklis rengiamas ne dėl pelno, vienok, tie lenkininkai nesidrovėjo prikalbinti mus, jog vaidinimas neapsimokėsiaš Palangoj, kur vargiai susirinksią šiek tiek apščiau žiūrovų (publikos). Atmenu ir dabar vieną tokią, neva, inteligentę, stambaus dvarininko žmoną, su lietuviška pavarde, kuri prisipyrusi visiems įrodinėjo ir agitavo, kad vaidinimas neapsimokėsiaš. Susitikus su kiekvienu, kuris turėjo ryšį su tuo vaidinimu, ta ponija pradėdavo kalbą „czy oplaca się“ vaidinti lietuvių kalba dramatišką veikalą ten, kur nesą inteligentų lietuvių, o tik lenkai. Liaudis gi dar nesanti prirengta prie tokio meno... ir t. t. Šiame atvejy, kaip gerai suprantama, buvo spekuliuota nuro-

Pirmojo lietuviško spektaklio – Keturakio „Amerika pirtyje“ afiša ir spektaklyje vaidinę aktoriai: P. Višinskis, J. Juškytė, A. Janulaitis, S. Jakševičiūtė, V. Mongirdas, E. Empakeris, Gabalis, S. Kuizinas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

dyti į mūsų tuščius kišenių, nes iš tikrųjų, nepavykus spektakliui, t. y. nesurinkus užtektinai publikos, būtų prisiėję rengėjams pakelti visas išlaidas. Bet moralinio nepasisekimo jokiū būdu negalėjo būti, atsimebant, kad rengėjams buvo svarbu pastatyti kokj nors veikalą viešai ir tuom parodyti, kad lietuviai ne tik dar neišmirė, bet ir nemano išmirti ir tvirtai yra pasiryžę gyventi ir toliau, priešingai karštam troškimui visų norų lietuvių tautos priešų. Todėl negalėjo būti moralinio nepasisekimo, kad ir būtų buvęs materialinis nuostolis, kuriuo norėta buvo mus išgąsdinti. Mūsų laimė, kad nebuvo jokio materialinio nepasisekimo, nes publikos, daugiausia paprastų sodiečių, prisirinko tiek, kiek galėjo tilpti paminėtoje stoginėje ir surinkta gryno pelno apie 100 rublių tų laikų valiutos, kuris tuoj buvo atiduotas a. a. sergančiam tuomet mūsų rašytojui Kudirkai, nors oficialiai prisiėjo pameluoti ir kitam tą pelną paskirti. To asmens pavardės, vienok, nebegaliu atsiminti, kuriam oficialiai atidavėm pelną, atsiskaitę su policija. Į vietą atsisakusių vaidinti artistų p. G. Petkevičaitė surado du Palangos progimnazijos mokinius p. p. Gabalį ir Kuiziną, kuriuos ji tiesiog gatvėje nutverė ir pristatė

(Nukelta į 12 p.)

Kairėje – grafų Tiškevičių prekių sandėlys prie Palangos tilto į jūrą, kuriame 1898 m. rugpjūčio 20 d. įvyko pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika pirtyje“. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo. Nuotraukos originalas saugomas LLTI MB Apl. 394 Inv. Nr. 8966-49

Povilas Višinskis. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

(Atkelta iš 11 p.)

vaidinti, ir tuo išgelbėjo nuo iširimo visą su-
manymą. Reikia pažymėti, kad tie du artis-
tai neblogai suvaidino savo rolėse, kad ir
labai mažai laiko teturėjo pasirengti, vado-
vaujant režisieriui daktarui Janušui. [...] Ne-
galiu nepaminti, kad spektaklis tuomet visgi
galėjo neįvykti, jeigu Nikitinskis būtų turė-
jęs geresnę valdišką uoslę ir būtų supratus
Kuršo gubernatoriaus antrą telegramą taip,
kaip šio buvo norėta, pavedant Nikitinskiui
leisti ar neleisti vaidinti „Amerika pirtyje“.

Ir jis, Nikitinskis, iš tikro buvo besu-
sigriebęs paskutinę dieną (8/2. 1899 m.) vaidini-
mo neleisti. Čia tai jau prisiejo į jį veikti ki-
tokiu būdu, nebesiderant su juo, bet tiesiog
jį baidant. Kai Nikitinskis iš ryto (8 rugpjū-
čio 1899 m.) pareiškė, kad jis negalės leisti
vaidinti todėl, kad artistų tarpe esą studentų,
gal ir neištikimų, tai jam buvo pasakyta,
kad tokiu atveju jam prisieis imti ant savęs
visas ligi tai dienas padarytas išlaidas
prirengiant to spektaklio pastatymą viešoje
scenoje. Tų išlaidų, regimai, jįsai pabūgo ir
nebesipriešino statymui viešoje scenoje
„Amerikos pirtyje“. Tai įvyko daktaro K. Žal-
nieriuokyno nuopelnu, nes aš jau nebegalė-
jau su Nikitinskiu susirokuoti. Žalnieriuok-
ynas, be to, buvo vaidinimo metu ir prieš tai
bilietų pardavinėtoju ir kasininku. Nedidelę
dalį bilietų išnešiojome į namus tiems as-
menims, iš kurių laukėme ir tikėjome pri-
jautimo lietuvių krutėjimui. Čia galima pa-
minėti paaukavusį, regis, 10 rub. a. a. vys-
kupą M. Pliulionį, kuris, vienok, negalėjo ap-
lankyti spektaklio, nesant stoginėje uždeng-
tos ložės. Iš kitų didesnę kiekį rublių - 25
rub. - paaukavo kunigaikštis Mykolas Ogins-
kis (iš Plungės). Laike vaidinimo ką tik ne-
įvyko didelis skandalas, kai daktaras P. Avi-
žonis, nepažindamas Palangos policmeis-
terio Nikitinskio, pareikalavo iš jo bilieto įė-
jimui į stoginę, kur buvo vaidinama. Tuomi
baisiausiai užsigavo Nikitinskis, manyda-
mas, jog tyčia nenorima jam duoti bilieto,
nors pagal įstatymą priderėjo jam palikti liuo-
są vietą pirmoje eilėje ir prisijusti neapmoka-
mą bilietą. Savo kerštą Nikitinskis pradėjo
vykdyti tuojuo po spektaklio, siuntinėdamas
visokius pranešimus Liepojaus žandarme-
rijai ir Kuršo gubernatoriui (kaip, deja, pas-
kui sužinota). Jo „donosų“ pasekmės buvo
mano ir kitų areštai 1900 metais, kurie nors
kiek buvo prisidėję prie vaidinimo „Ameri-
ka pirtyje“. Nikitinskio „donosais“ pasirė-
męs, Liepojaus žandarų oficeris paskui sten-
gėsi įrodyti rusų valdžiai, kad „Ameriką pir-
tyje“ suvaidinę nariai esą politinės slaptos
draugijos, kuri veikusi plote nuo Palangos
iki Liepojaus ir Mintaujos, su skyriais ki-
tuose miestuose“.

Kaip šis spektaklis vyko, kokias nuotai-
kas jis kėlė žiūrovams, pasakoja šio įvykio
liudininkai. Stasė Vaineikienė 1931 metais
„Palangos atsiminimuose“ apie spektaklį
rašė: „1899 m. vasarą pasklido gandas, kad
ruošiamas Palangoje lietuvių spektaklis.
Lietuvių spektaklis tais laikais buvo toks pra-
simanymas, kuriuo nė vienas nenorėjo ti-

Tilžeje 1895 m. išspausdintos Keturakio pjesės „Amerika pirtyje“ viršelis. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

kėti. Į Palangą suvažiavo svečių iš Rusi-
jos – rusų, iš Lenkijos – lenkų, iš Lietuvos –
Lietuvos lenkų, bet lietuvių iš niekur neat-
važiuodavo, o čia buvo kalbama apie lietu-
vių spektaklį. Daug kas susimąstęs kraipė
galvas. Kas tą spektaklį surengs, kur veika-
lai, kur artistai? Ir ką tie „chamai“ sugebės
parodyti tokiai publikai, kuri vasaros metu
susirenka į Palangą ne tiek sveikatos, kiek
pramogų ieškoti – kalbėjo visur. O spektaklį
ruošė tyliai, be triukšmo susipratusi maža
saujelė lietuvių inteligentų. Tais laikais ru-
sų valdžios persekiojamas už lietuvių dak-
taras Liudas Vaineikis buvo ištremtas iš Lie-
tuvos. Nenorėdamas nutolti nuo savo kraš-
to, prašė valdžią leisti įsikurti Palangoje, nes
Palanga tuomet priklausė Kuršo gubernijai.
Gyvendamas Palangoje norėjo būti naudin-
gas savo kraštui. Vaineikis tatai, susikvie-
tęs keletą savo draugų, ir ruošė spektaklį.
Uždavinys buvo sunkus, labai trukdomas
valdžios, o labiausiai Palangos policmeis-
terio Nikitinskio, kurio griežtai buvo prižiū-
rimas Vaineikis. Leidimas ne be didelių kliū-
čių buvo gautas iš Kuršo gubernatoriaus, ir
leido tiktai todėl, kad manė, jog Palangoje
nesą lietuvių. Vieną gražią dieną išvydome
iškabintus įvairiaspalvius skelbimus:
1899 m. rugpjūčio 8 d. bus vaidinama „Ame-
rika pirtyje“. Vieni džiaugėsi, kiti su panie-
ka šypsojosi, argi teisybė arba tikrėnybė,
ne sapnas? Taip juoduoja stambios lietu-

viškos raidės – „Amerika pirtyje“. Ir vis dėlto suvaidins. Nekantraudama laukiau savo tėvo atvykstant iš kaimo, tikėjausi jo džiaugsmo, kai sužinos tokių nepaprastų naujienų. Žinojau, kad jis nusives mane į lietuvišką spektaklį. Su motina bijojau apie tai kalbėti, nes daugelio, o taip pat ir jos buvo manyta, kad tas pasiryžimas gerai nepasibaigs. Jei žmones kankina kalėjimu dėl nekaltos maldaknygės ir elementoriaus, tai ar dykai praeitų toks dalykas. Čia tyčia valdžios sugalvoti spąstai žmonėms įklampinti. Tėvą žinojau labai slapta skaitant lietuviškus laikraščius iš Tilžės, tad tikėjausi jį su džiaugsmu ir drąsa eisiant į lietuvių spektaklį. Vienos dvi su drauge N. M. ištisas valandas kalbėjome, buvome kupinos nepaprasto jausmo ir laukėme spektaklio dienos kaip didžiausios šventės. Slankiojome pajūry aplink tą šventyklą, kur turėjo vykti žadėtas spektaklis, ir laukėme, laukėme. Paprasta daržinė mūsų vaizduotėje pavirto šventykla. Ji buvo visai arti prie jūros, prie pat jūros tilto, į jos sieną plakdavosi jūros bangos. Nuo to laiko jūra nuseko, tiltas trumpinamas, ir vieta, kurioje stovėjo daržinė, dabar yra tolokai nuo jūros krašto, užnešta smėlio kopomis. Ten buvo pirmasis lietuvių spektaklis. Tuščia ir nyku, tartum užmirštas kapas. Jau iš pat ryto buvo pastebėta, kad daug daugiau, kaip paprastai, privažiavo kaimiečių, ne vien iš artimųjų kaimų, bet buvo daug darbinėškių, kretingiškių ir net salantiškių. Plačiai buvo pasklidęs gandas, kad vaidins komedijas lietuviškai. Po pirmo skambučio visi skubėjome į vidų. Žmonių prisirinko pilnutėlė daržinė, o ji buvo tokia didelė. Prasidėjus vaidinimui, salėje buvo pavyzdingiausia tvarka ir tyla. Artistai mėgėjai suvaidino taip realiai, kad tartum tikrenybėje, o ne scenoje atrodė tas vaizdas. Bent mano atmintyje iki šios dienos išliko tokio realaus vaidinimo įspūdis. Bekampis, Agota, Vincas ir Antanas, rodos, paimti iš kaimo ir perkelti į sceną. Po vaidinimo žiūrovai jautėsi patenkinti, tartum kartu išgyveno matytą veiklą, plojo triukšmingai ir ilgai. Įvyko, išvydome pirmą lietuvių vaidinimą viešai, nekludė priešai, matyt, negalėjo, grįžome patenkinti. Tėvas tylėjo nepaprastai sujaudintas.“ Įdomius atsiminimus apie pirmąjį viešą lietuvišką Palangos spektaklį yra palikusi rašytoja Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė. Palangos spektaklis, jo vaidintojai ir organizatoriai jai padarė itin didelį poveikį. Vėliau šie žmonės ją net įtraukė į kultūrinę veiklą. Savo prisiminimuose S. Kymantaitė-Čiurlionienė rašo: „Tą vasarą teko man pirmą kartą „regėti vaidinant“ – ir tai ne bet kokią vaidinimą, bet „Amerika pirtyje“, pirmąjį lietuvišką vaidinimą Palangoje. Dėdės kažkodėl nebuvo namie, kun. Juozas (Tumas-Vaižgantas) iš anksto buvo susitaręs su vienu ūkininku, kurs turėjo puikius arklius ir žinojo trumpiausią kelią šunkeiliais per miškus į Kretingą (iš Kretingos į Palangą vienas vieškelis). Mat tai buvo sekmadienis. Kunigas Juozas, šuoliais pamaldas atlaikęs, jau buvo persirengęs bene dvyliką valandą važiuoti. Man iš vakaro pasakė: „Nepaprastas istorinis įvykis, aš tave nuvešiu – nori?“ Kur nenorėsiu. Nors man atrodė svarbiau pasimatyti su Maryte Bugailaite. Skriste nuskridom. Lekiam tuoj į vadinamą „sopą“ – toks lentinis pastatas prie tilto; jau vaidinimas prasidėjęs – įsispraudėm, šiočas tokias vietas radom – Bekampis leidosi nuo krosnies... Kai grįžome į Kulių, už kelių dienų sulaukėm svečių – nagi tų Palangos artistų. Buvo tai Povilas Višinskis, Petras Avižonis, Jadvyga Juškytė ir Gabrielė Petkevičaitė – ji, žinoma, ne vaidintoja – įkvėpėja, gal režisierė, o svarbiausia istorinio įvykio ste-

Palangos grafai Antanina ir Feliksas Tiškevičiai. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo. Originalas saugomas Kretingos muziejuje, KMF GEK20108

bėtoja. Vaižgantas man įsakė, kad aš tuos žmones įsidėmėčiau – tai nepaprasti žmonės, tikri lietuviai patriotai. Kaip aš juos stebėjau...“ Vladas Nagevičius, prisimindamas Palangos spektaklį, savo laiške Vladui Mingėlai 1951 m. balandžio 5 d., rašė: „Grįžęs atostogų iš Rygos gimnazijos į Palangą, vaikštinėdamas dairausi ir skaitau didelius spalvotus skelbimus apie Keturakio „Amerika pirtyje“. Stebėjau, maniau sau, gal spauda gražinta? Žinojau, kad ji buvo uždrausta ne įstatymais, o vien tik administratyviniu būdu policijos. Gal jau leista ir skelbimus lotyniškais raidėmis spausdinti, nes čia Kuršo, o ne Kauno gubernija? O gal uždraudimas gudriai apeitas, kaip kad buvo girdėti apie Petrą Vileišį, kuriam pavyko išgauti leidimą kelioms knygoms spausdinti? Neturėjau į ką kreiptis, kad būčiau galėjęs atsiklausti, o su daktaru Vaineikiu, pas kurį buvo apsisoję artistai ir darė repeticijas, neturėjau drąsos kalbėti, nes nebuvau su juo pažįstamas. Tuo tarpu vieškeliais nuo Darbėnų ir Kretingos plaukte plaukė šimtai vežimų vaidinimo žiūrėti. Žmonių privažiavo kaip per šv. Roko atlaidus, ir nebuvo tokios patalpos, kurioje būtų tilpę visi, o turbūt ir šiandien tokios neatsirastų (prisiminimai rašyti 1951 m. – aut. p.). Netilpę viduje, žmonės apgulė sienas iš lauko, sekė pro plyšius vaidinimą. Aš buvau apsirūpinęs bilietu iš anksto. Iš diduomenės mačiau entuziastingai plojančių Plungės kunigaikštį Mykolą Oginskį, kuris lietuvių tautinį atgimimą atjausdavo daugiau už kitus didžponius Lietuvoje. Vaidinimą organizavo (Palangoje gyvenęs) daktaras Liudas Vaineikis; jam padėjo daktaras F. Janušis iš Kretingos. Abu dalyvavo knygnešystės organizavime ir to darbo vykdyme. [...]“